

Tidsandan framfödde

Ekonomisk Debatt

När vi började

Ekonomisk Debatts tillkomst berodde på den temperaturhöjning som ägde rum i västvärldens debattklimat i slutet av sextio-talet. Från 1968 började den allmänna opinionen kantra på flera olika områden. Efter studentupproret i Paris i maj blåste vänstervindar allt hårdare och nådde tidvis orkanstyrka under de första åren av 1970-talet. Oppositionen mot Vietnamkriget kulminerade under denna tid och eftersom vänstern hade stort folkligt stöd i den frågan, öppnade sig stora grupper även för den nya vänsterns idéer på andra områden. Den s k Romklubben bildades också 1968 och publicerade 1972 den kontroversiella studien "Tillväxtens gränser", där enkla extrapoleringar av olika tidsserier ledde till slutsatsen att mänskligheten ganska snabbt skulle förbruka sina ändliga tillgångar och sedan gå under. Och om vi lyckades hitta alternativa tillgångar, skulle vi i stället gå under i miljöföroreningar, var det hotfulla tillägget.

Nymarxismen, miljörelsen och ett stort antal domedagsprofeter av typen Georg Borgström började ifrågasätta både den dominerande ekonomiska teorins

grunder och nationalekonomernas rekommendationer. I Sverige publicerade *Dagens Nyheter*s kultursida en strid ström av debattinlägg i denna anda och radion och televisionen fick en allt starkare slagsida åt samma håll.

Själv hade jag återvänt från EFTA:s sekretariat i Genève 1966 och blivit forskare på Institutet för internationell ekonomi som då fortfarande leddes av sin grundare Gunnar Myrdal. Jag hade redan skrivit ett antal debattartiklar i DN och fungerade som anmälare av böcker i ekonomi och politik där. Jag hade fått ett något oförtjänt rykte som vänsterman på grund av min skeptiska hållning till EEC i allmänhet och svenskt medlemskap i synnerhet.

År 1971 blev Assar Lindbeck chef för institutet. Assar var inte bara en framstående forskare och stimulerande forskningsledare. Han hade också ett glödande samhällsengagemang och när han kom till institutet var han intellektuellt laddad för strider i dessa tidens nya frågor. Han publicerade samma år som han kom till institutet både den kritiska och internationellt mycket uppmärksammade boken *The Political Economy of the New Left* och antologin *Ekonomiska system* där Friedrich Hayek, Joseph Schumpeter och Robert Dorfman ställdes mot Maurice Dobb, Oskar Lange och Vladimir Lenin.

Den heta tidsandan och personuppsättningen på institutet ledde till att många luncher och kafferaster kom att ägnas åt den nya vänsterns och miljörelsens idéer under 1971 och 1972. Andarna vaknade och det var en lust att leva. Det var ingalunda så enkelt som att nationaleko-

NILS LUNDGREN är fil dr i nationalekonomi och var under sin forskarkarriär inriktad på internationell ekonomi. Efter ett par decennier som chefsekonom på nuvarande Nordea arbetar han numera som samhällsekonomisk konsult med inriktning på konjunkturbedömning och finansiell ekonomi.

nomer på Institutet för internationell ekonomi och annorstädes allmänt stödde högern mot vänstern. De flesta tog ställning mot USA:s Vietnamkrig, mot den strama konjunkturpolitik som fördes i Sverige under de "förlorade åren" 1971–73, för ökat u-landsbistånd, för en välfungerande välfärdsstat och för kraftfulla tag mot miljöförstörelsen. Flertalet av oss var nog socialdemokrater då och jag vet att en och annan röstade på vpk i 1970 års val. Vi deltog emellertid med liv och lust i debatten och hade över lag lätt att komma fram i medierna. Jag vill minnas att en mätning någon gång under sjuttioalet av vilka som var de viktigaste opinionsbildarna i landet hade Assar Lindbeck, mig, Marian Radetzki och Sven Grassman bland tio i topp. Vi var då alla fyra verkamma på institutet.

Det som de flesta av oss ekonomer uppbragtes över i vår egenskap av ekonomer var att de grundläggande analyserna i det härligt intensiva debattklimatet så ofta var orimliga och ändå togs på allvar i medierna. Under en tid ringde mig Bertil Ohlin nästan en gång i veckan framåt tio, halv elva på kvällen, förgrymmad över något debattprogram som han just hade sett och som han ansåg jag måste klara ut i någon DN-artikel. Det var argumentationen snarare än slutsatserna som mötte en, om inte enad, så dock ganska allmänt indignerad, ekonomfront. Vi retade oss på att de nya debattörerna inte brydde sig om de forskningsresultat som fanns kring frågor om ekonomiska system, om konflikter mellan jämlikhet och behov av incitament, om marknadsmisslyckanden kontra politikmisslyckanden osv och vi tyckte vi misslyckades med att etablera en rimlig samsyn på grundläggande ekonomiska samband. Våra inlägg blev bara tillfälliga nedslag i debatten och vi såg det som att vi aldrig fick allmänheten och politikerna att se strukturen i problemen, trots att det fanns forskningsresultat att utgå från.

Assar Lindbeck och jag diskuterade

därför allt oftare behovet av en tidskrift som skulle fungera som ett debattforum för ekonomer, men samtidigt kunna läsas av lekmän och framför allt då av politiker, journalister och beslutsfattare i näringslivet, förvaltningen och intresseorganisationerna. Där skulle debatten kunna behållas frisk och intensiv, men ändå saklig. En sådan tidskrift skulle kunna visa att den ekonomiska forskningen har viktiga och för dagspolitiken ytterst relevanta resultat att komma med och då inte bara på de områden som allmänt uppfattas som ekonomiska. Det skulle bli möjligt att lyfta fram de ekonomiska aspekterna av många andra samhällsfrågor, t ex miljöpolitiken, dagspressen, brottsligheten, kulturen osv.

Vi konstaterade att det skulle krävas ekonomiskt stöd för en sådan tidskrift och att det skulle vara svårt att ta emot sådant från storföretag eller intresseorganisationer utan att bli misstänkt för att gå deras ärenden. Jag brukade hävda att möjligheten låg i att få olika intresseorganisationer att balansera varandra efter mönster av hur just Institutet för internationell ekonomi hade fått sin start i början på 1960-talet. Gunnar Myrdal hade då kommit hem från sin FN-post i Genève och fått bl a KF, Axel Wenner-Gren och svenska staten att ställa upp med startkapital.

Lösningen kom plötsligt. Efter en sedvanligt debattlysten lunch i byggfuttan vid universitetet i Frescati någon gång under hösten 1972 vandrade institutets ekonomer tillbaka till A-huset och jag följde med Assar in på hans rum för att fullfölja ännu en diskussion om den tilltänkta tidskriften. Vi konstaterade att det kanske skulle gå att få storfinanserna, dvs de stora affärsbankerna, att hjälpa till även om de ju hade en egen konkurrerande tidskrift. Assar påpekade då, med det belåtna fniss han brukar tillåta sig när han tycker han har sagt något bra, att vi hellre borde få stödet från småfinanserna. Eftersom jag hade haft en del uppdrag för svenska sparbanker, påpekade jag att det i så fall var sparbanksrörelsen vi

borde vända oss till och då närmast Sven G Svenson på Svenska sparbanksföreningen. Assar replikerade omedelbart att Sven G är en så pass excentrisk och apart person (detta sagt som beröm), att han kanske skulle säga ja.

Assar ringde upp honom direkt och vi fick svaret att han var intresserad, särskilt som Sparbanksföreningen just hade beslutat att lägga ner *Svensk Sparbankstidskrift* som hade kommit i bakvatten. Ett lunchmöte utsattes till bara några dagar efteråt, då Assar och jag träffade Sven G och hans presschef Uno Tenfält. Projektet fick sin form utomordentligt snabbt. Sparbanksföreningen erbjöd redaktionellt stöd genom Uno Tenfält och den rappa Viveca Svenander som blev redaktionssekreterare och dessutom ekonomiskt stöd genom att stå för en kollektivprenumeration på 800 ex som skulle tillställas riksdagens ledamöter, ledande befattningshavare i sparbanksrörelsen m fl. Därtill skulle redaktören få en arbetsplats i Sparbanksföreningens lokaler på Drottninggatan 29 i Stockholm.

Nationalekonomiska Föreningen skulle ge ut tidskriften med Assar Lindbeck som ansvarig utgivare och mig som redaktör. Vi tillsatte en redaktion bestående av professorerna Göran Ohlin och Ingemar Ståhl och ett redaktionsråd under ordförandeskap av Assar Lindbeck med tjugo-fem framstående ekonomer där bl a Gunnar Myrdal och Bertil Ohlin ingick tillsammans med flertalet ekonomiprofessorer i landet. På Assars förslag döptes tidskriften till *Ekonomisk Debatt*, vi kom överens om en layout som fortfarande står sig, jag fastslog principer för litteraturreferenser och en uppdelning av innehållet mellan artiklar och avdelning för repliker och kommentarer. I början av 1973 kom det första numret.

Detta första nummer gav en tydlig bild av vad vi ville med *Ekonomisk Debatt*. Som portal hade vi en artikel av Assar Lindbeck med titeln "Ekonomiska system – ett mångdimensionellt fenomen". Karl-

Göran Mäler skrev om naturtillgångarna och miljön och sopade golvet med Romklubbens berömda rapport "Tillväxtens gränser" och Ingemar Ståhl ställde frågan om socialförsäkringarna nu skulle ses som en avslutad epok. Själv inledde jag min presentation av tidskriften med följande ord:

"Den nationalekonomiska vetenskapen utvecklas snabbt i vad avser både analysmetoder och tillämpningsområden. Under sextiotalet har viktiga förändringar skett i synen på t ex penningpolitikens roll, arbetslöshetens mekanismer, den offentliga sektorns effektivitet och anpassning till efterfrågan och utbildningens effekter på inkomstfördelningen. Dessutom har nationalekonomin inmutat nya områden och uppnått viktiga resultat när det gäller de samhällsekonomiska aspekterna av t ex miljöförstöring, reklam, brottslighet och trafikfrågor.

Samtidigt har de politiska ambitionerna att reformera samhället och kontrollera dess utveckling stigit och vidgats till att gälla allt flera sidor av samhällslivet. Delvis är detta ett uttryck för en ideologisk förändring, delvis är det ett resultat av de påfrestningar en snabbare teknisk utveckling utsätter våra samhällen för.

Det förefaller uppenbart att dessa tendenser har skapat en vidgad klyfta mellan den vetenskapliga och den politiska debatten i ekonomiska frågor och medfört ett visst främlingskap mellan akademiska ekonomer å den ena sidan och politiker, teknokrater och företagsledare å den andra – ett främlingskap som i värsta fall övergår i ömsesidigt förakt. De akademiska ekonomerna tycker ofta att beslutsfattandet i samhället grundas på ett primitivt och inkonsistent tänkande. Beslutsfattarna, och troligen också de flesta andra människor, upplever ekonomerna som abstrakta, spetsfundiga och oförmögna att ge entydiga svar.

Ekonomisk Debatt syftar framför allt till att slå broar över denna klyfta..."

Projektet var sjösatt!

Mina år som redaktör

Jag stod kvar som redaktör i två och ett halvt år, fram till sommaren 1975, då jag efterträddes av Bengt-Christer Ysander. När denne överraskande meddelade att han ville avgå redan ett år senare och den tillfrågade efterträdaren Hans Tson Söderström inte kunde (eller möjligen inte ville) komma hem från sötebrödsdagarna i Kalifornien förrän i slutet av 1976 återkom jag som tidskriftens redaktör för andra halvåret 1976. Därefter kvarstod jag i tidskriftens redaktion under 1977–78, varefter min aktiva period i tidskriftens ledning var slut.

Under det första året, 1973, hade vi inga egentliga ledare i tidskriften. Undantaget var min presentation av tidskriftens syfte i det allra första numret, som jag citerade ur ovan, och en utvärdering i årets sista nummer av hur det första året hade gått. Vi hade då en upplaga på 4 300 ex och jag konstaterade att genomslaget i debatten hade varit mycket bra. Vi låg oftast högt på citatbarometern och tidningarnas ledarsidor refererade till oss med återkommande uttryck av typen ”Nationalekonomernas utmärkta tidskrift”. Många av mina närmaste akademiska vänner tillhörde (under denna tid) rödtjutsvänstern och var ytterst irriterade över denna offentliga uppskattning.

En viss besvikelse uttryckte jag över att de akademiskt verksamma ekonomerna hade kommit att dominera bland skribenterna. Jag saknade inlägg och svar på kritik från alla de ekonomer som hade genomfört utredningar eller representerade intresseorganisationer och undrade om de inte trodde de var välkomna eller om de följde den taktiska principen att aldrig svara på befogad kritik.

Det minst tillfredsställande med det första året, fastslog jag, var att tidskriftens material blivit mera krävande än tänkt. ”Anledningen är naturligtvis att det är lättast för skribenterna att skriva svårt och långt inom det egna specialom-

rådet” var min förklaring. Det var också för att läsarna skulle få läsa kortare och spetsigare bidrag som jag började skriva ledare i den andra årgången. Detta visade sig vara en uppskattad reform och sedan dess har tidskriften alltid haft ledare.

Bidragen i den första årgången låg överlag på de områden som hade fått Assar Lindbeck och mig att starta *Ekonomisk Debatt*. Lindbecks artikel om ekonomiska system och Mälers om risken för uttömning av naturtillgångar kom ju redan i första numret och i nummer två kom en artikel av Wilfred Beckerman med titeln ”Är den ekonomiska tillväxten önskvärd?”. Många artiklar handlade om skattesystemet, penning- och valutapolitik, vägkostnader och trafikpolitik och den nya arbetsmarknadsteorin.

Min första egentliga ledare kom alltså i det första numret 1974. Det är med blandade känslor jag konstaterar att ämnet var detsamma som det som vi behandlade i SOU 2002:16, ”Stabiliseringspolitik i valutaunionen”, och presenterade för ett halvår sedan. Det hade kommit en budgetutredning i slutet av 1973 och jag drev i min ledare linjen att vi måste försöka bryta ut stabiliseringspolitiken ur den budgetprocess som riksdagen arbetar med. Så här skrev jag: ”*Stabiliseringspolitiken måste bedrivas året om utan hänsyn till riksdagens arbetsrytm. Frikopplingen från budgetdiskussionen skulle dessutom innebära att den finge arbeta med fördelnings- och allokeringar politiskt neutrala medel. Det skulle då inte finnas skäl att fördröja stabiliseringspolitiken med politiska uppgörelser i fördelningsfrågor som nu är vanligt.*”

Detta är precis vad vi kom fram till i den ovannämnda EMU-utredningen nästan trettio år senare. Då, 1974, var problemet att penningpolitiken var avdelad för att hålla fast valutakurs, vilket innebar att finanspolitiken måste användas för att stabilisera den totala efterfrågan. Nu, i EMU-utredningen, var problemet att om vi går med i valutaunionen har vi inte hel-

ler någon penningpolitik att använda för att stabilisera den totala efterfrågan på svenska varor och tjänster utan måste försöka använda finanspolitiken. Jag återkom till denna principfråga i en senare ledare om hur vi skall lägga upp politikens regelsystem för att regeringar skall få rimliga arbetsvillkor och kallade det en fråga om ekonomiskpolitisk ergonomi.

En annan ledare hette De höga hyrorna och slutade med orden *"Jag tror således att hyreskostnaderna i nya lägenheter ganska hyggligt återspeglar kostnaderna för de samhällsekonomiska resurser som har krävts för att bygga dessa bostäder och jag skulle gissa att en samhällsekonomisk kalkyl snarast skulle leda till slutsatsen att hyrorna från denna synpunkt är för låga."* Även den kommentaren kan det finnas skäl att upprepa idag.

Det sista numret 1974 gjordes till ett temanummer som fick titeln *"Ingen domedag"* och innehöll ett tiotal artiklar som alla var ägnade att tona ner den spridda pessimismen kring resursuttömning, miljöförstöring och dylikt. Den första oljekrisen hade ju kommit att präglade året och hade givit extra skjuts åt alla domedagsprofeter. I min ledare frågade jag vad som hänt med *"den dystra vetenskapen"* och med ekonomernas notoriska oenighet och konstaterade att ekonomer har till uppgift att studera hur aktörerna i samhällsekonomin anpassar sig till förändringar. Ekonomer tror därför inte på extrapoleringar in i en avlägsen framtid av trender som har observerats i det förflutna. Vi blir därmed beträffande sådana frågor ganska eniga och vi blir naturligen ganska optimistiska om den ekonomiska utvecklingen på mycket lång sikt, trots en professionell tendens till skepsis om vår förmåga att styra ekonomin rationellt och effektivt på kort sikt.

Jag återkom till frågan i en ledare i nummer fyra året därpå kallad *"Extrapolatörernas tidevarv"*. Jag sammanställde några just då mycket populära extrapoleringar och konstaterade att de sammanta-

get innebar att *"Om femtio år består all produktion av sjukvårdstjänster som produceras utan olja av enbart multinationella företag och konsumeras av en befolkning som redan har svultit ihjäl."*

Min sista ledare skrev jag i november 1976 när den nya borgerliga regeringen hade suttit vid makten i någon månad. Den hette *"Det ser mörkt ut"* och drev tesen att det skulle krävas en helt osannolik tur med världskonjunkturen och den inhemska lönebildningen för att en devalvering skulle kunna undvikas. En devalvering kallade jag Döbelns medicin: *"Den hjälper oss på benen för ett tag, men sedan blir det sjufalt värre. Då är vi framme vid den engelska och danska situationen. Det ser mörkt ut."* Detta är en av mina mera hyfsade prognoser. Under de följande fem åren devalverades kronan med sammanlagt bortåt femtio procent.

När jag ser tillbaka på vår publiceringspolitik och mina ledarkommentarer slås jag av att debatten faktiskt är nyktrare och mera rationell idag än den var i början av sjuttioalet. Det finns faktiskt nu bättre spridda insikter om marknadsekonomins funktionssätt och en större förståelse för dess spelregler. Trots globaliseringsmotståndet är frihandeln nu bättre förankrad i den allmänna opinionen och synen på resursuttömning och miljöförstöring är enligt min mening långt mera rationell än den var för trettio år sedan. Dessa framsteg kan naturligtvis inte tillskrivas *Ekonomisk Debatts* insatser utan har möjliggjorts genom forskning världen över, genom en bred internationell debatt och genom de konkreta erfarenheterna av den internationella kommunismens ekonomiska sammanbrott och av vår förmåga att finna ganska goda lösningar på många av de problem med resursuttömning och miljöförstöring som oroade allmänheten i början av sjuttioalet. Men det finns skäl att tro att *Ekonomisk Debatt* via sin påverkan på ledarskribenter i pressen, journalister och politiker i en tvåstegsprocess har fått betydande inflytande på

svenska folkets syn på hur ekonomiska samband ser ut och hur problemställningarna med fördel kan formuleras. Det är vackert så!